

ONKRAJ

Franci Zagoričnik

I. Podnebje

Določena nasičenost. Zaznavanje vsega se pričinja s tem. Ali ga je mogoče zaznavati drugače kakor v določeni nasičenosti, ki mrak prisili v izoblikovanost jutra in si rečem: »Gledal bom v sonce z zaprtimi očmi,« kakor pred tem: gledal bom v temo, hočem videti temo, hočem videti nič. Pa ni mogoče, ne tako, ne drugače. Mogoče je tako in drugače nemogoče. Stvari se pojavijo s svojim videzom, s svojo navidezno prisotnostjo. Ne, nočem reči, da so duhovi. Ne zanikujem jih. Povsem priznavam njih prisotnost. Prav njih videz mi govori o njih prisotnosti. Moram pa vendarle reči, kako čutim prisotnost stvari pod to zastrtostjo z videzom. Ali bi jih čutil brez njih zastrtosti? Ali sem jih občutil pogreznjene v temo? Ali ni bila tema samo tema pa nič več? Ali ni zatrla mojih misli? Ali jim ni vsilila svoje brezobličnosti? Jih obtežila s svojo breztežnostjo? Me uspavala?

Nisem se prebudil v temi. Nisem zakričal. Svet se ni nehal. Prebudila me je svetloba stvari zastrtih z njih videzom. Prebudila me je več kakor samo slutnja prisotnosti sveta; vendar nisem mogel vstati.

Že drugo jutro je, že tretje, se mi zdi, kar se prebujam z žejo neke želje po gledanju. Ta žeja po gledanju je najbrž prisotna ves čas moje zavesti. Nisem pa še nikoli padel tako globoko, nisem pa še nikoli bil tako padli angel, ki v resnici ni padel nikamor, nobenega prepada, nobenega brezna, le nebo se je zgostilo, nebo se je tako nevarno spustilo, da komaj še diham. Šele kadar se zavem tega povsem majhnega prostora v svojih pljučih, ki še more sprejeti komaj zaznavno prgišče zraka, šele tedaj se mi zdi, da sploh še diham in se ves prestrašen vprašujem: ali res samo tedaj, kadar se tega zavedam; kako pa je takrat, kadar ni zavesti o tem? Potem se napenjam, skušam dihati z vsemi pljuči. Globoko zajemam zrak, da občutim vso prožnost prsnega koša in trebušnih mišic in zopet ga iztiskam in zopet ga vdihavam z zavestjo, kako ne smem izpustiti zavesti iz zavesti, kako moram ostati pri njej, sicer ne vem, kaj se bo zgodilo. Ne bom mogel vedeti.

Mrak se plazi vame kljub prisotnosti stvari, kljub nedvomni prisotnosti stvari pod njih zastrtostjo. Potuljeno me hromi in onesposablja in zaman kličem zavest, zaman si govorim, moram, zaman hočem. Celó nisem brez moči. Celó nisem sam. Tik na nekem pragu, ko se že zdi, da

se bom pogreznil, me strese krč. Zopet zadiham, globoko in polno, hvaležen do te nepredvidene moči v sebi, do te neznane sile.

Stvari pa ne stopijo iz svoje zastrtosti. Ravnajo se tako, kakor da ni nič, kakor da ne potrebujejo sonca. Ne potrebujejo gibanja. Povsem so sebične v svoji samozadostni razporejenosti in brezčutne. Kdo pa jih je razporedil, se vprašujem, a vprašujem nje: »Kdo vas je postavil v to vašo samozadostno razporeditev?« Seveda ne najdem odgovora, ker sem sam pred sabo in pred njimi odgovoren tako, da ne najdem za svoje ravnanje, za svoj obstoj nobenega odgovora. Zdi se mi, da bi bilo smešno samega sebe obtoževati, smešno pred samim seboj in smešno pred njimi. Ta molk stvari, ta vztrajna zastrtost stvari je najbolj zgovoren odgovor. Razumem, zakaj molčim. Ali nimam svojega jezika tako, kakor ga imajo druge stvari? Seveda ga imam. Toda, ali ga imam ravno tako, kakor ga imajo druge stvari? Ali je resnično sposoben za ta zgovorni molk? Ne, ne, si pravim. Stvari so zgovorne toliko, kolikor jih je moj jezik sposoben razumeti. Kaj pa potem dela uho, če jezik posluša? Ali tudi roke razmišljajo? Ali razmišljajo oči? Ali pa vsa čutila razmišljajo skupaj in so moje misli misli tega prostora, so misli te razporeditve stvari, so misli te zastrtosti. Torej, tako je s tem?

Tako je s tem, da sem sam nad sabo ravnodušen, da si sodim to kruto molčanje, to maščevanje stvari. Samo še boljčim v to gluhotu, v to požirajoče brezno nezavesti. Še malo moči ni v meni. Povsem poide. Tema me požira in ne morem vedeti, da bo spet prišel odrešilni krč, da me bo spet vrgel pokonci, toda s takšno silo, da jo komaj prenesem. Mogoče si samo mislim, da jo komaj prenesem, ker res ne morem vedeti, koliko lahko prenesem. To bom vedel šele takrat, ko mi bo zastalo življenje, ali pa ne bom mogel vedeti, če zavest ne bo preživela srca za toliko trenutkov, kolikor bi jih bilo treba, da bi se lahko zavedal svojega sestopa v brezno.

Čemu bi pa sploh moral vedeti, poznati vso resnico? Ali zato, da bi stvari spregovorile, da bi mi vrgle v obraz: mrtev si? Da bi se mi režale? Ta resnica je v času. Ta je še tukaj. Lahko ga vidim v svoji zavesti, kajti očem se kaže samo kot množica časovnih posledic, kot sledi množice posledic. Dve omari stojita na glavi, kar je dosti smešno, pa vendar je res; torej ni nujno smešno, prej bi rekel, da je žalostno. Ena je že brez vrat. Namesto vrat je dvoje zaves iz bele tkanine potiskane s »solato«, kar naj je sramotilni izraz za modre in zelene madeže, ki si prizadevajo predstavljati, ponazarjati ali celo biti cvetje in listje. Druga omara ima vrata, vendar so brez kljuke za odpiranje, brez ključa in z razmajanimi tečaji, tako da so spodaj zagozdena s prepognjenim časopisom. Na primer, stene so prav pošastno lisaste, vendar je ta pošastnost

znosna glede na to, da jih ne moremo dojeti v celoti, nenkrat, pač pa vedno le deloma, po kosih, na obroke. Tako je tudi v tem primeru čas navzoč. Tako mislim, da je prostor vsega kot skupni prostor posameznih omejenih prostorov in prav tako, da je čas, ki bi ga moral imenovati z veliko, da je Čas skupek vseh posameznih časov, oziroma da je Prostor in Čas Vsega Svet tega drobirja minevanja in smrti.

Tako kaže, kakor da sem se že vživel v to nabitost, v to nasičenost, v to nasičeno podnebje. Saj se nisem mogel odločiti, ali vse to traja dva ali tri dni, in danes je bržkone tretji dan, kar se tukaj mrcvarim. Vse je zbito. Tisto malo sveta, kar ga vidim, je v gosti megli, podobni dimu. Vem, da gre samo za podobnost, vendar pa je res vse zadimljeno. Svet je požgan, uničen. Pepel in saje pokrivajo vse razsežnosti. In ne morem živeti v tem elementu, ne morem dihati.

Tako sem se v to vživel. Menda je tako, da se človek res lahko privadi na smrt. Zares pomišljam, kakšna sreča je, da se lahko privadi. Tisto, česar sem se prej vse življenje bal, je zdaj povsem preprosto. Nobenih skrbi ni več, kaj bo s truplom. Nobenega neprijetnega občutka zaradi te nesnage, ki jo pustiš za sabo, nobenega sramu. V nekaterih trenutkih sem čisto miren pred občestvom mrtvih. Pred temi nepreglednimi množicami sem enak med enakimi, pred temi množicami nepoznanih bitij, brez sramu in strahu. Mogoče bom pozneje razložil posameznosti. Odkril bom vse to zamujeno v svojem življenju, vse to zatrto. Nadaljeval bom, poravnal.

Ali pa se bo celo vzdignil ves ta neznosni pritisk neba. Razprlo se bo, razčistilo. Izkazalo se bo, kako ni samo ta prah in pepel. Niso samo razvaline stvari, ampak je bil takšen čisto ozek krog sveta okrog mene, samo neznatni del, otok, otoček sredi kopnega, ki ga je obiskala smrt. Čez rob pa je sončno in cvetno.

Čez rob pa so stvari urejene, je stvarno v vsej svoji luči, je življenje. Ali še več! Tudi to mrtvo se lahko razkrije. Razodene se kot živo. Otrese se svoje prikritosti. Izkaže se kot moja zmota, samo čutna zabloda, fatamorgana. Saj tako vem. To je nekakšno prehodno obdobje, ki se bo že jutri ali pozneje sprevrglo v nekaj drugega. Pravim, v nekaj drugega, ker ne vem, v kaj. Ali bo to drugo boljše, znosnejše ali slabše, še bolj neznosno od tega? Pravim pa to zaradi tega, ker ne verjamem, da bi to stanje moglo biti trajno.

Žal, nobene spremembe ne bom mogel pripisati sebi, pripisovati samo sebi. Kakor da je najmanj od mene odvisno, če bo sploh kakšna mera moje udeležnosti za to novo, v tem novem. Kaj se bo sploh spremenilo? Kakšna bo združena volja stvarstva po spremembi? Kakšna bo ta sprememba? Gotovo se bo razlikovala tudi od te združene volje.

Čemu toliko mislim? Kaj brskam? Za čem grebem po tem grebenu razrvanosti? Ali je sploh potrebno to, ali je vredno? Mislim, da to počne ista sila, ki me s krči odtrguje iz pogrezanja, ista amorfna sila preostalega sveta, ki se ne da, ki se ne poda. Ta mračna, prikrita sila. Ta mračna zarotniška sila. Ta sveta groza prsti pred smrtjo. To kljuvanje zavesti. Ta nagon.

Kako naj se obrnem k temu? Kako naj se zavežem? Kako naj se povežem, priključim? Saj imam voljo, ampak tako ostaja puhla, tako ostaja prazna, zunaj, neko votlo in prazno navdušenje, neka sebičnost, neka sebičnost materije, zveri. Kakšne zveri, kakšne crkovine! Kakor da je v tem nekaj narobe, povod, zaradi katerega se je vse to zgodilo, usodna napaka, ki ti jo podeli zavest, pa vendar zavest kot nekaj, kar naj bi bilo več od tega podtalnega, kot nekaj višjega od zavesti nedostopne mase, nekaj višjega od prsti, od te mračne zanesljivosti, od te skrivnostne, te temeljne, večne sile.

Moral bi pod to lupino zavesti sveta, v jedro, ki spet ni kot kakšno jedree, ker obsega samo to slabost, ker računa tudi nanjo, ker ji o pravem času priteče na pomoč; jaz pa sem tukaj brez moči. Moja volja je piškava volja, ne samo zaradi moje piškavosti, ampak tudi zaradi tega, ker je volja sama po sebi piškava, če je brez tiste celosti, ki bi me mogla povezati s tem podzemljem, ki bi iz te razbitine spet sestavila isti svet.

Govorim o celosti. Seveda to niso nobeni povoji, noben skupni vonj tega svetovnega lazareta, niso tisti, ki se z menoj ukvarjajo. Tega ne bom razvozlal, zato čutim skoraj pobožnost do tega mraka pod sabo, do tega svojega varuha, ki me ne izda, tudi tedaj ne, kadar mi vse niti spolzijo iz rok in kadar tlak, na katerem ležim, ne predstavlja nobene opore pri mojem padanju, ta sicer povsem trden tlak, v vsej svoji trdnosti tako nematerialen, niti bilka niti slamica.

Ne vem, kako sem prišel do vode, kako me je mogla oblit, kako se morem spet kar na lepem potapljati. Od kod spet to? Saj vendar ne morem dihati!

Tako razmišljam v tistem trenutku, ko zavest že preživi telo, ko je moje telo že mrtvo, ko že živi neko drugo življenje. Razmišljam o tem, v tej svoji smrti, ker se kaže to odvečno razmišljanje kot edina možna oblika mojega nadaljevanja, odvečno zaradi tega, ker si ne morem prav nič pomagati, prav nič, ne v trenutku zavesti ne v trenutku brez nje.

Vse drugo ima več moči nad mano, kakor je imam jaz nad vsem. Ali pa je sploh kakšna stvar vzvišena nad vsem, ali sploh kaj kraljuje nad vsem? Ali niso tudi vse vzvišene stvari, v vseh oblikah svojih vzvi-

šenosti samo miljenke vsega, vedno vsemu, temu edinemu podrejene? Kaj kralji, kaj voditelji, poglavarji svetovnih džungel, če niso podrejeni istemu, če se ne podrejajo istemu, ki je isto vsega! Nobena moč ni nad vsem. Samo šakali se zaganjajo v svojo mrhovino, a je ne preživijo, ker mrhovina kolje šakale, na vse vetrove raznese njihovo drobovje.

Tema je nad stvarmi in dan se zaman trudi, da bi jim prilil sokov, same sebe požirajo.

Kako nemočen je bog, kako odpustljiv, kako do odpustljivosti ponižan. Odpuščam mu njegovo slabost. Odpuščam vsemu. Moja pobožnost je moje usmiljenje do vsega. V tem trenutku, ko spet lahko jočem, ne jočem nad svojim pojemanjem, ampak nad to nemočnostjo sveta, nad to verižno reakcijo uničenja.

Sámo nebo je videti, kakor da se hoče razklati. Nekaj se mora nedvomno zgoditi. Svinec prši iz te pepelnate megle, niti kančka svežega zraka niti žarka. Mora se že razklati, mora se že končno. Četudi bo rana neba zaskelala. Sprva bo zasijala kakor brezno, kakor vrtimec, ki grozi, da me bo posrkal vase in me do kraja raztrgal, četudi je nebo, četudi je najčistejše nebo, najčistejša svetloba.

Tako močan nemir prinese izpolnitev žeje in lakote po svetlobi. Tako ubijajoč je mir, četudi se bo nebo potem povsem razgrnilo od enega do drugega robu polomljenega okna. Kajti kaj bo potem? Ali bo že samo to zadostna moč, zadostna pomoč, da se bom lahko postavil na noge in bo že sámo vdihavanje kakšnega drugega podnebja zadostno krepilo? Ali pa se bo samo povečal obup, se bo samo povečalo hrepenenje po gibanju skozi prostore, hrepenenje po združitvi prostorov zasedranih v mojem spominu s tistimi daljnjiimi, ki so bili temu mojemu spominu modeli, po domovini, po povsem majhnem modelu sveta obdanega s Karavankami, po teh istih gozdovih, ki so hkrati v meni in tam, po istih obrazih.

Že vidim, tudi na ta krik se privajam, na to agonijo. Najbolj srečno smrt vidim v tem kriku po svetu, v kriku po svoji združitvi z njim, v tem pretapljanju.

Da, želim si že vendar doživeti to nebo, razgrnjeno in čisto, podobno tistemu mojemu, v meni.

Namesto tega se usuje dež. Žleb požira svinec, zabobna po zemlji. Nič se ni razprlo. Temnejše lise niso bile modrikaste, ampak še bolj sive. Zmotil sem se. Prekleta snovanje. Prekleta jalovost. Nobene svetlobe, še temni se. Vsak poskus, da bi nekaj bilo nekaj drugega, se sprevrže v takšno temnitev, v kaznovanost za hrepenenje, zaradi pričakovanega obupa nad zjasnitvijo.

Brez tega hrepenenja, brez tega zaželenega obupa bi bil mirnejši in bi to gotovo bolj koristilo mojemu stanju. Ali me bo ta nemir pokopal? Ali pa je ravno to tista živost, ki me ohranja, saj tudi ne morem vedeti?

Gotovo bi mi vsi svetovali mirnost, hrabrost in potrpljenje, tudi moja mati, seveda, tudi moj sin in vnuk in pravnuk in vsi. Mene pa niti to hobnanje po strehi ne utiša niti to hropenje in stokanje, nobeni kriki, raztrešeni po zemlji, po vsem svetem svetu.

Pišite, za boga, kdo mi bo pisal! Dragi Ata! Zaradi tistega strela bodi brez skrbi. Nekdo bo moral. Moj, ta moj poslednji pozdrav. Kako je vse to prazno! Na smrt bi se zdolgočasil, kdor bi sledil mojim mislim.

Še dobro, da se s tem noče nobeden ukvarjati.

Ta čas je na nekem drugem koncu sveta, v nekem drugem času skozi jašek letalskega trupa stopala stewardesa od potnika do potnika in jim naročala, naj si pripnejo zaščitne pasove. Dvignili se bomo na višino tri tisoč metrov, je rekla. Govorila je tiho, komaj slišno, s poklicno domačnostjo, ki pa je v tujem jeziku zvenela vsiljivo. Zato je morala včasih ponoviti, dvignili se bomo zaradi megle, ni pa pokazala, da ji je to ponavljanje odveč.

Res je bila megla gosta in zoprna, niti do konca krila ni bilo videti. Pobegniti, da, toda kam! Samo v mislih se še gibljem, samo tako se lahko vzdignem nad vse to. Torej sem že osvobojen. To ni nič drugega, čisto nič drugega, kakor bedno, vsako erkavanje. Ljuba mati, tvojega sina ne bo več, ko boš to brala

Svet je še vedno kaos sveta. Nobene absolutne vlade nad njim, nobenega boga. Včasih stopi iz čela množic, okliče se za oklicanega, izbere se za izbranca, toda vselej pride, kakor odide. Svet je sam nesvet, saj je bog, kateremu ne služiš z besedo, nisi beseda, ne služiš mu z žrtvijo: nisi njegova žrtev. Si samo njegov gost. Si za njegovo mizo. Svet je tvoj véliki gostitelj.

Daje ti tvoj grozd, daje kraljevska oblačila ali pa te sleče do golega, do kosti. Daje ti trave, da se napije tvojega mleka. Daje prsti, da se napije tvojih oči.

Svet je ta tvoj Kajn, ki ne pristaja na samega sebe in te zato ubija, ker si njegova stvar, njegova kriva zavest, ker si sploh zavest, naostrena in brezvestna, ničesar.

Vse možnosti so dognane, odtod topitev, odtod kopnenje zavesti. Nisi njegovo čelo, ne izletiš iz sebe, nisi njegova pot.

Svet ni vse posameznega, ampak je vse istega. Zato posamezno izgublja zavest, ker je isto samo njegova slutnja, samo dotik vsega posameznega, ne pa v resnici vse. Samo videz vsega, osončen, s podnebjem zastrt.

II. Medmet

Hura, hura, zdaj sem pa že doma!

Prav danes sem jo pribrisal domov. Vsega sem se že naveličal. Felicita je bila pri meni in je ves čas jokala. Zdaj ne bo več huda.

Še ti naredi tako, kot sem jaz, da prideš ven iz pekla. Bova že kaj počela, če drugega ne, se bova pa malo kavsala, a ne preveč.

Hura, hura, zdaj sem pa že doma. Te pozdravlja tvoj brat Franci.

Ti moje moje,
pravkar sem
dobila tvojo karto.
Bog plačaj!

Najlepše pozdrave od tvoje mame.

Bog te varuj, moj ljubi Zisti.

III. Zapuščina

- 1) Arbeitsbuch
- 2) Personenausweis
Familiennamen: T.
Vorname: Sixt
Geburtsdatum: 18. 4. 1925
Personenbeschreibung:
Grösse: 162
Gesichtform: oval
Haarfarbe: d. braun
Nasenform: gerade
Körperform: musk.
Augen: hellbraun
Haarform: wellig
- 3) Leistungsbuch der Hitler-Jugend
- 4) Wehrpass
- 5) In Namen des Führers und obersten Befehlshabers
der Wehrmacht
verleibe ich dem
Grenadier Sixt T.
10. I. G. R. 428
das
eiserne Kreuz 2. Klasse
Div. Gen. Stand, 20. januar 1944

IV. Zastop indefinita

Gospodu Ernestu T.

Visoko spoštovani gospod T.

Z odkritosrčnim sočutjem Vam moram sporočiti žalostno vest, da je Vaš sin, grenadir Sixt T., preminil dne 22. januarja 1944 v tukajšnji vojni bolnišnici.

10. jan. 44 je bil hudo ranjen v glavo. Ko so ga dne 12. jan. 44 pripeljali v našo vojno bolnišnico, je bilo njegovo stanje takšno, da je bila potrebna takojšnja operacija. Izkazalo se je, da je imel vso levo stran prestreljeno in so bili možgani močno ranjeni. Kljub temu ni bilo opaziti večjih pojavov mrtvoudnosti, le govor je bil močno zmeden.

Poškodbe lobanje in možganov so vedno najhujše, ker lahko s strelom prodrejo tuja telesa v občutljivo tkivo možgan in tako povzročajo vnetja. Žal, je bil takšen primer tudi pri Vašem sinu. Z operacijo je bilo mogoče odstraniti drobce kosti in druga tuja telesa, ni pa bilo mogoče zadržati pojavov vnetja.

Kljub vsem razpoložljivim sredstvom in kljub najboljši negi je bilo trpljenje Vašega sina iz dneva v dan večje, tako dolgo, dokler ni dne 22. jan. 44 ob 15,45 uri povsem mirno in brez bolečin zaspal. Pristojni vojni kurat ga je obiskal.

Ob hudi izgubi, ki vas je prizadela, Vam izrekam svoje odkritosrčno sožalje. Prepričani ste lahko, da so zdravniki in strežno osebje storili vse, da bi obvarovali dragoceno življenje Vašega sina.

Naj Vam bo v tolažbo in uteho, da je Vaš sin daroval svoje življenje za našo nemško domovino. K večnemu počitku so ga položili z vojaškimi častmi na vojaškem pokopališču v Minsku.

Prosil sem pokopališkega častnika iz Minska, naj Vam blagovoli poslati posnetek groba

Z odkritosrčnim sožaljem Vas pozdravljam s Heil Hitler!

Glavni zdravnik in vodja vojne bolnišnice A. Ander.

V. Vrnitev

Od Velikega hriba skozi gozd za kasarno in naprej mimo Gorjančeve žage v pečine. To je kanjon Kokrice, kakšen kilometer ga je od žage do mlina na Ilovki.

Zisti se je kopal pri mlinu. Zalotila sem ga tam, kjer jez nabira svojo globoko vodo. Skočil je vanjo, takoj spet zlezal iz nje in spet skočil. To je počel kar naprej. Bilo je malce nenavadno, skorajda vzne-

mirljivo. Kar naprej je skakal v vodo. Zganjal je ta ritual, kakor da mu je ni nikoli zadosti. Kar razumljivo navsezadnje po teh dvajsetih, po teh kolikih letih. Navsezadnje se je vrnil in zdaj ima zadosti časa. Kar prav je, da ima zadosti časa. Seveda je prav. »Si vendar prišel?« Kakor da se je samo malo potepal. Moral bi priti že prej, zamudil je na kosilo, ne več. Obstal je do pasu v vodi in razposajeno zaprhal, »prišel sem.«

Spet se je potopil. Voda se je umirila nad njim. Treba je bilo pogledati na njeno dno. On pa se je kar smejal. Pognal se je iz vode in ponovno skočil med odseve dreves, ki so se lomili na njeni nemirni površini. Za vsako ceno so skušali vzpostaviti pravo podobo svojih dreves. Kokrica pa ni obmirovala. Prebijala se je proti Kokri, ta proti Savi, Sava proti Donavi. »Dolgo si hodil.« Brez počitka, bolj iz strahu, kaj je z vsem tem.

Obtičal je pod valovi, valoval je skupaj s kamenjem na dnu reke. Vstal je spet in šel na breg. »Ja, daleč je Rusija.«

Moj bog, ali ni voda to pot obmirovala, ko je stopal po njej, ali pa sem nekaj prezrla in je bilo v resnici vse prav. »Dolgo te ni bilo.«

To gibanje je vendar povsem zanesljivo, lahko se spustim proti sreči prsti. »Sibirija je daleč teh dvajset let,« skače v vodo, izgine v njej in spet pride na dan. »In si prišel peš, brez popotne palice in prahu? In se nisi postaral? Bil si starejši, zdaj pa si fant?«

Odsevi na vodi so sestavljali svoje črepinje. Res so prišli nad reko oblaki in se spet razšli. Drevesa pa niso mogla nikamor. Bila so kakor zakleta. Veter jih je lahno poganjal in so se nekako odtrgovala od obale, a vse zaman. Kakor da bi hotela prej ujeti svojo podobo neskaljeno v tem nemirnem ogledalu. Prej ne bojo mogla oditi. In potem, ko se bo to umirilo, potem se bojo zagledala sama vase in spet ne bojo šla. Zagledana sama vase, zakleta v to svojo podobo. Zakleta v svoj strah, da se bo ta podoba vznemirila in bojo spet iz nje črepinje. Zakleta v svojo zakletost, priklenjena v svojo usodo, zaljubljena vanjo. »Mati te ves čas čaka. Vsa leta. Vse dolge ure in noči. Koliko dreves je vendarle odšlo, koliko jih je zraslo. Ali prepoznaš lipi ob mostu? Ali sploh še prepoznaš pečine, kolikokrat se je odrobilo skalovje in zgrmelo v reko, koliko ga je odneslo? Koliko so zarasla pota, ki jih nisi utiral?«

»Prišel sem.« Ni rekel. Ni mu bilo treba besed. Ničesar ni spregovoril. Sploh je ves čas molčal ali pa je bila reka tako glasna, da je preglasila njegove besede. Besede, ki sem jih razumela, dasi jih nisem slišala.

»Tu sem,« sem videla in slišala, sem gledala in govorila. Ničesar nisem rekla.

»Mati te čaka. V hiši je, pri peči in čaka leto in dan, noč in dan.«

»Prišel sem. Zdaj sem tu v svoji vodi. Vračam se v svojo vodo. Vsa leta se vračam v vodo, ki ni nobena takšna, kakršna je ta.«

Katera je bredla po njej? Bosa? Svoje krilo je držala v rokah, da ga ne bi zmočila. Bilo ji je seveda všeč, ko ji je voda oblivala noge. Ne morem si priklicati njenega obraza, dasi me kliče.

Pozneje pa mi ni hotela dati roke. Rekla je, da so to samo spolni refleksi. Takšne so moške navade. Očitno se je razumela na te reči. Bilo mi je dosti neprijetno. Če ne bi bil moški, tedaj ne bi iskal njene roke. Hudiča, ali sem iskal njeno roko samo zato, ker bi bil moški? Ali je nisem hotel zaradi svoje samote, zaradi svojega obupa? Ali je ne bi iskal, če bi bil ženska?

Bil sem samo bitje.

Nisem govoril, nisem govoril. Sramoval sem se, ker sem bil, nisem bil vreden. V resnici nisem bil vreden. Koliko vode je odteklo. Nove meje so presekale pota in kanjon je ves podivjan.

Nisem prišel sem zato, ker bi ona prišla sem. Ni vredno upati. Upam. To vedno ostane. Voda je, ampak ne odžejja, kakor da ni voda, ampak samo njeno ime iz glasov in znamenj. Vsa voda, samo neki pomen.

Ali so sploh te stvari? Ali te to priključe?

Stekla sem proti hiši. Najprej mimo vrta, a nisem opazila, kako je zapuščen, kako je rja uničila ograjo, kako so razpadla vrata hleva. Hitro proti hiši in čez njen prag po hodniku. In vmes sem klicala: »Mati, mati!« Ampak hodnik se je razpotegnil, ampak zid je vpijal moje besede in jih nisem niti slišala. Pričakovala sem, da bo mati tu, da bo prišla nasproti, hodnik pa je bil vse večji in daljši.

Tekla sem na vso moč, vesela, da lahko tečem, da lahko ponesem radostno sporočilo in sploh me ni vznemirjalo, kar se je dogajalo s hodnikom. Bilo je nekam znano in šaljivo.

Stopila sem v hišo, mati pa je mirno sedela in čakala. »Prišel je Zisti, Zisti je prišel!« Velike besede kakor v prazno, še zganila se ni, kakor da besede ne pridejo do nje. »Zisti je prišel, Zisti!«

»Da,« je rekla. »Zisti je prišel.«

»Počakala ga bom tukaj,« je rekla. »Saj bo prišel v hišo.«

Vendar še ni bil v tej hiši. Še nikoli ni bil v tej hiši. Tudi matere ni v njej. Tudi ona še ni bila v tej hiši. Kjer koli že je, čaka nanj. Ve, da mora priti, ve, da bo prišel in ve, da jo bo našel.

Srečal sem srno. To pravim zaradi tega, ker je bila to srna, kakršne še nisem videl v naših gozdovih in nikjer na svetu. Skoraj ne morem reči drugega kakor: »Tako lepa je bila, tako lepa kakor neresnična.«

Prestrašila se je, ko me je začutila, in pričela teči. Nisem šel za njo. Prav pobožno sem obstal in pil njen videz.

Ko je videla, kako ji z ničemer ne pretim in mogoče celo mojo pobožnost, se je spet ustavila. To pot ob vodi, kjer sem malo prej našel polno golobice. Ni me obiskala v snu ali pa me je, ne vem. Zjutraj sem premišljeval, kakšni bi bili najini otroci.

Prišel je z železniške postaje. To je bilo zanj kar najbolj primerno. Saj po tolikšnem času ni mogel vedeti, da vozijo iz Ljubljane v Kranj avtobusi. Ni mogel vedeti, da vozi petinsedemdeset avtobusov na dan iz Ljubljane v Kranj. Bil je brez prtljage, a dva otroka sta bila z njim. Mlajšega je nosil na desnem ramenu, večjega pa je vodil za roko. Bil je poletno oblečen, v platnenih hlačah in v jersey srajci. Brez popotne palice, brez prahu.

»Mati te čaka.« sem mu rekla. »Res je vedela, da boš prišel.« Bil je lahek in nasmejan kakor sončni dan, kakor srna, kakor golobice. »Moral boš pod Krvavec, tam te pričakuje tvoja mati.«

In je šel proti Šenčurju, vesel kakor ptič. Razrasel se je v dvoje otrok, na vsaki strani je imel enega. Razraslo se je mesto. Ceste so bile asfaltirane in polne avtomobilov. Tudi vasi, tudi po vaseh. Videti je bil v zadregi, čeprav bi mogel kaj takega pričakovati. Bil je v veliki zadregi. Prav tako je bilo njegovo veselje veliko, da ga je kar nosilo. Bil je kakor veter. Moja otroka sta bila kakor metulja na dolgi sončni poti.

Nekateri se vrnejo. Pridejo še po tolikih letih, iz daljne Sibirije, od vsepovsod. Zanimivo je še to, kako to pričakovanje ni nikogar motilo. Celo ni pričakovala samo mati. Bilo je očitno, da ji tudi drugi pomagajo misliti na sina, da ji pomagajo pričakovati. Prav takšna je narava tega sveta, da ji to pričakovanje omogoča.

In samo to, da je, že daje pravico temu, kar je, do obstanka.

VI. Balada o mrtovi materi

Sin, tihi moj, me slišiš?

Jaz sem, zlati sin.

Jaz sem, me ne slišiš?

Vstani iz te črne zemlje.

Pojdi, greva skozi vas,

na polje

in še dalje do obzorja.

Vrzi težke okove,
pridi na svetli dan.
Sin, tihi sin moj,
me ne slišiš?

Sedla bova na zelena tla,
mehka, okrašena s cvetjem
bim, bom, se oglašča zvon
in si izmišljala imena
za bilke in ptice.

bim, bom, bim, bom,
se oglašča

Tesno se bova objela
in sedela tako,
dolgo, dolgo,
vse dni, vse noči.

In se menila,
bim, bom, bim, bom, bim
tih sin moj,
je to tvoj glas?
Je to odgovor mojim besedam?

Sin, tihi sin moj,
me slišiš?
bom, bim, bom,
bim, bom, slišim zvon,
da, sin, slišim zvon

Slišim, govori zvon.
Prišel bom, mati, še novej.
Pojdi in se ne oziraj več.

bim, bom, bim, bom,
oglašča se zvon
vse tiše in tiše

Vse bolj daleč je mati.
K zori hiti,
da ne zamudi.

Hiti in hiti.
Ob zori
pa nikogar ni,
ne sina ne nje.

VII. Poslednje Sikstovo trajanje

To je bil tisti fant, tako bi se lahko vse skupaj pričelo, kajti tudi mnogo drugih davnih stvari se često tako pričinja. To je bil skratka fant, ki je imel za sabo mnogo življenj, pravzaprav je imel za sabo kar nekakšno večno življenje. Segalo je nekam daleč nazaj, do koder seže spomin, pa še naprej in je s tem zagotavljalo, da mu tudi v prihodnje ne bo pošlo. Seveda, temu nisi mogel biti priča, kar bi bilo lahko usodno v poznejših letih, ko si verjel samo še v tisto, za kar si imel stvarnih dokazov. Tedaj pa si verjel tako, da je to pač do tebe prišlo in so besede imele vso veljavo resničnosti, vso veljavo svojih pomenov.

Nekoč, ko smo šli otroci skupaj z njim v šolo, nam je razložil to svojo nesmrtnost. Lahko bi bil o tem tudi molčal, to je bilo sicer nekaj samo po sebi umevnega, toda bil je starejši fant in mi smo bili z njim otroci. Torej nam je lahko kakšno stvar povedal, kakšno svoje spoznanje prenesel, kakšno svojo izkušnjo sporočil. Neka potreba po zaupanju je bila vsekakor prisotna, potreba, ki je klicala po izpolnitvi neke vrzeli v otroški duši, glad po smislu in pomenu, neko samogibno zaupanje v starejše, zaupanje v njihova izkustva, v njihovo vednost. Vsa resnica sveta se je tedaj odkrivala tako, odkrivala se je, kakor se odkriva, kar je še neodkrito, kar pač še ni utegnilo prispeti na dan. Torej jutro človeka se je pričelo s tem, stvari so se razodevale druga za drugo, torej stvari, hočem reči »ljudje«, »rastline«, »kamenje« in vse to, hočem reči »dogajanje«, »stvari gibanje«, »noč«, »toplota«, »mraz«, hočem reči »stvari sanje«, »misli«, »žeja in lakota«. Tako se je namreč to odkrivalo v človeku, s tem odkrivanjem je namreč rastle, to odkrivanje je bilo njegova rast in rast je bila to njegovo odkrivanje. Nekaj zanesljivega, nekaj prav gotovo nedvomnega. Zraven tega je bila tudi »stvar smrt bratca«, »kakor je prišel«, »stvar kakor je odšel«, »nerazvozljiva stvar hlapov«, namreč izginjanje v nevideno, ali v nič in zopet vračanje. Vprašanja čakajoča svojih odgovorov. Nekoč bo vse razjasnjeno, vse skrivnosti razkrite, vprašanja pozabljene stvari.

»Zakaj gre mesec tako za tabo, kadar kam greš.« Kratko in malo gre s teboj. Ničesar nimaš z njim, ni tvoj pes, pa gre kar za tabo. Razgototi te, razbesni. Hočeš, da ostane na svojem mestu, naj gre svojo pot,

ampak ne! Zamižiš, mama te pelje za roko, pogledaš vstran, ampak ne! Kar za tabo gre. Ne igra se s tabo, ne pogovarja se s tabo, povsem je tujec bolj kakor zvezde. Ne ostane med njimi. Ne ostane med njimi kakor tujec, ne maraš ga, nekoliko se ga bojiš, čemu to počne, preti z neko neznano nevarnostjo: Če zmore to, kaj vse še potem lahko. Naposled, gotovo s tabo nima nič skupnega, ni tvoj balon, nič tvojega, kakor ti nisi nič njegovega. Kar pa je najhujše, pomisli, je to, da nima prav nobenega razloga za to, da sili za tabo v tvojo smer, nima nobenega razloga za to, da ne bi hkrati šel tudi za drugimi v povsem druge smeri. To pa je meja, na kateri vse tvoje prizadevanje popusti. Zadovoljiš, da zastavljaš vprašanja, ki zadeva to neogibno mejo. Veš, kako tega noben odgovor ne more pojasniti, kako je preprosto treba rasti, prej ničesar ne razumeš. Kar samemu sebi že vztrajno odgovarjaš z vprašanjem. Naposled te slišijo, naposled prekinejo pogovor, vprašajo te: »Kaj je?«, ti pa še enkrat ponoviš vprašanje. To odgovor-vprašanje, ki sicer zadošča, izveš, kar že veš, kako bi vse rad vedel, kako se ti mudi rasti. Res je.

»Kako mora biti pripeto, kako mora stati na nebu.« Kaj je za njim, kar ga drži, da ne pade. Na kaj se opira tisto, kar ga drži, da ne pade. Na kaj se opira, kakšno je nebo. Tudi zvezde zbujaajo skrbi, ampak one so menda lahko na nebu, one so majhne, pa tudi kadar padajo, se izgublajo nekje v travi. To so čisto majhne lučke, ko ugasnejo, jih ni več.

»Iz lonca se kadi, potem se vzdigne oblak.« Tudi če hodiš po morskem dnu, se delajo oblaki. Iz zvezd, iz prahu in iz dima pada dež. Bog se krega nad otroci, ki ne ubogajo. Drugi so sicer pravili, da se je treba pokrižati, kadar grmi. In ko smo hodili iz šole pa je bliskalo in grmelo, so se zares križali, da ne bi treščilo vanje, toda ti si bil že nekako nad tem. V mislih si se posmehoval, nisi pa hotel biti žaljiv, ker zanje mogoče velja, kar pravijo. Zato pa si se lahko polulal v hlače, ko si že ravno bil do kože premočen. To je bila prav izjemna priložnost. Urin te je grel po nogah in se zlival v čevelj. Seveda si skakal in cepetal od navdušenja nad tem, kako je šklofotalo.

Nekaj nas je bilo, ki smo hodili z Velikega hriba in iz Kokrice v Kranj v šolo. Pravzaprav kar precej nas je bilo, tako da si vseh niti nisi mogel zapomniti, spoznal pa si jih še manj. Dobro, tiste, ki so šli s tabo v isti razred, te si že spoznal. Vsi drugi so hodili v višje razrede, bili so starejši in mnoge med njimi so kasnejši časi že pobrali. Že tedaj pa so bili nekako bolj odrasli, torej takšni, pri katerih si moral vzdigniti glavo, če si jih hotel videti v obraz. Zato so, kljub temu da so bili ves čas prisotni, le izjemoma povsem zaživeli ob tebi, prav v izjemnih trenutkih so zableščali njihovi obrazi, v izjemnih trenutkih so bili povsem resnični. Še najbolj izjemen je bil prav ta. Nekateri drugi so se postav-

ljali z nekakšnim ogrožanjem, s svojo močjo in s svojo prepredenostjo, da si včasih onemel od razočaranja nad njimi, da ti je včasih vzelo sapo in ti je celo žal nad njimi, ker so bili tako veliki in neumni. Dostikrat si bil užaljen.

Ta pa je nekoč pripovedoval, kako je že bil v sedmerih vojnah. Prav naštel jih je. Omenil je Napoleona, prvo svetovno vojno in drugo in v vsaki vojni je bil ubit. Niti zinil nisi. Ni si mogel zapomniti tvojega obraza. Tudi pozneje, ko še ni bil povsem odrasel, da bi bil šel spet v vojno, in te je kot brivec katerikrat ostrigel, ni mogel ničesar vedeti o tebi. Mislim to zaradi tega, ker ti zanj še zmeraj veš. Pozneje namreč je izginil in ga ni bilo več in zdaj so minila mnoga leta, on pa je še vedno v tebi. Sicer je nekje dokaj neopazno nastanjen, nekje tiči v stolpu tvojega bitja, bolje rečeno, tvoj sostanovavec je v tvojem stolpu, kajti sam si le stanovavec v stolpu svoje zavesti, le kdaj pa kdaj srečaš samega sebe, tudi samega njega, tudi sebe z njim. In to je tvoje kakor njegovo poslednje trajanje. Danes že veš, kako bo potem nekaj drugega. Vse drugače veš kakor tedaj. Sam mesec bi ti dal odgovor na vprašanja, ki si jih ne zastavljaš več. Kaj pa naj ti odgovori on?

»Vidiš,« praviš pred njegovo povečano fotografijo, na kateri je skupaj s svojo materjo. »Vidiš,« v njenem domu, pravzaprav v povsem praznem domu. »Vidiš, tako je s tem. Imaš sina in takšnole fotografijo. Lahko si ga ogleduješ.« Lahko se spomniš barve njegovih oči, njegovih lic, obrvi, o. katere brazgotinice, katere njegove porednosti, vsake poteze na njegovem obrazu, tudi tiste, ki je na fotografiji ni. Lahko se domisliš njegovih besed. Misliš si, da se giblje, zamakneš se in se giblje. To ti ostane. Nič drugega ti ne ostane kakor to. In to je še veliko. Vse si lahko misliš, ničesar ni. In se z besom zaganjaš v prazen prostor. Mahaš z rokami, nekaj bi razbil, pa ni ničesar trdnega, tvoji udarci so v prazno. Vsi so poplegli. Njihova telesa razpadajo po svetu. Oče, mati, sinova. Zdaj imajo mir, mir, ki te togoti. Mir, ki se v ničemer ne ujema s tvojimi načrti za ta svet in mu ne boš nehal nasprotovati.

Je večnost, to te je poučilo. Vse od nekod prihaja, toda na lepem se ustavi. Nobenega trdnega zagotovila. Nobene resnične možnosti za obstanek. Zdi se, da zveri, ki pospravijo za sabo mrhovino, živijo naprej njeno življenje. S človekom pa je vsega konec, nič ne nadaljuje njegovega življenja. Večen je samo, dokler živi.

Namreč, povedati je treba, da so bile njegove smrti dodobra definitivne. Vsako izmed njegovih življenj se je končalo z definitivno smrtjo. To je bilo skupno pri vseh njegovih vojskah, dasi so bili posamezni primeri, ki jih je navajal, dokaj raznovrstni. Končaval je z ranami, ki bi se jih dalo zelo preprosto zaceliti, da bi bil ostal cel, kakor tudi

s popolnim raztelesenjem, pri katerem ni ostalo po njem niti sledu. In vendar se je po vsaki takšni smrti ponovno rodil in je rasel in je zrastel in že ga je čakala nova vojna. Kakor zdaj spet, namreč, spet bo dosti velik, šel bo na vojsko in verjetno bo spet umrl. On je vsega tega že vajen. Spet se bo rodil, spet bo majhen. Potem bo hodil v šolo. »Vidiš,« praviš, »zato rodiš otroke.« Tako je s tem.

Navsezadnje čutiš hvaležnost do možnosti človeškega spoznanja. Občuduješ njegovo prodornost, njegovo vsezaobsegljivost. Sam se sicer še nisi ničesar domislil. Nič se še ni prebudilo v tvojem spominu. Treba je potrpeti. Usoda je za vse ista. V posameznostih so velike razlike, v bistvu pa je vsem ista. Tudi v tebi bojo vstala vsa tvoja prejšnja življenja, ker si prav tako večen. Zanesljivo veš, da si večen, samo zdaj še ne razbereš vseh svojih potov. Mogoče celo, da sploh ne vstanejo, ostanejo nekje v tebi zakopana. Mirujejo v tebi in te ne vznemirjajo. Svojo pozornost usmerjaš drugam, v prihodnost. Zato prepevaš pesmi mornarjev in letalcev. Z razprostrtimi rokami kriliš po mestu in zavijaš kakor sirena. Že zdaj si nekako v hrumeči jati in tvoje bombe zasipajo mesta daljnih severov. Tvoje ladje plovejo po zemljevidih morij, postajaš na otokih. Čoln te nosi po reki in se čudiš nekemu tako bližnjemu, a čisto drugačnemu svetu. Saj bregovi, sicer tako trdni in negibni, kar zaživijo, vzvalovijo in se gibljejo v vse smeri.

Drugače pa je pozneje s tvojim sinom. Ta že v bolj zgodnjih letih ve, kako je bil nekoč velik. Komaj se je naučil govorice, ti že iz dneva v dan odkriva nove in nove podatke o tej preteklosti. Najbolj zagotovo ve, kako je vozil kamion. Tankov se nekako boji, nekako ga navdušujejo. Največkrat je vozil kamion ali traktor. Misli, da bo tako tudi to pot, ko bo velik. Lahko bo namreč pripeljal premog, ker ima podjetje Kurivo zdaj v popravilu svoja prevozna sredstva, pa jim ta čas pomagajo privatniki. Prav tako bo pripeljal pesek, o, in vse, kar bo treba. Ob nedeljah vas bo vse naložil, ker boste že stari in ne boste mogli več hoditi, in vas bo popeljal na izlet. Vendar pa, če pustimo ob strani problem, ki ga s tem sproža, če ostanemo samo pri njegovih avtomobilih, si lahko prepričan, da bo fant vse to počasi opustil. Kakor tudi preteklost in prihodnost in vso takšno navlako. Določeni znaki že kažejo na to. Marsikaj je že opustil.

Na koncu naj ti povem, kako je v tej pripovedi neka skrita prevara, kakor žongler, ki na koncu svoje točke pojasnjuje svoj trik. Pred očmi gledavcev ponovno zlega papirnati prtiček, ali nekaj takega in med besedami, »bolje gledaš, manje vidiš«, pripravlja še večjo prevaro, za kar seveda ne bo deležen graje in obsodbe, pač pa si s tem pridobi še

večje simpatije in odobravanje gledavcev. Nagradijo ga z navdušenim ploskanjem.

Jaz sicer ne morem pričakovati nečesa takega, zato seveda tudi ne mislim na tvojo grajo in tvojo obsodbo. Moram ti povedati, kako ta, o katerem ti pripovedujem, ni on, ampak njegov brat Franci. Kajne, da si nanj že pozabil? Vidiš, tako se je zgodilo zaradi tega, ker njega ni nihče pričakoval, vsaj doslej še nisem slišal nečesa takega. Že davno je črtan. Tudi mati ne. Kakor da bi ga zatajila.

Ne. Ne to. To res ne. Mislim, da sta se oba njena sinova prelila v enega samega, v Zistija, v njenega najmlajšega otroka. Da, imela je tudi hčer. Da, oba sta se prelila v tega, da mu ne bi delala krivice, v tega mlajšega, kajti ta bi utegnil živeti najdlje.

Seveda, katerikrat sem potem to jaz. Včasih zelo resno mislim, da sem to lahko tudi jaz. Veš, zelo resno. Zato ti to tudi pravim. Zato, ker je to zelo možno. Lahko bi bil to tudi ti. Kajti vse je isto. Res je, so razlike v posameznostih, kažejo se tako, kakor da so te razlike dejanske, v resnici pa so malenkosti, prave malenkosti.

VIII. Povsem

Sever, jug, vzhod, zahod, edina sončna ura da dela mestu sramoto in pade v prah, Jelenov klanec da ni vreden svojega imena, a sonce ostane, besede so, nekatere besede, slišane, videne, pisane, sajaste, minljivi sprevod, kdo je nad teboj grešil? Pota dejansko vodijo k velikemu smradu in se razbežijo, srna na pol obžrta, kje je tvoja mladost v mojih zenicah, kje v mojem pomnjenju, umor, mili bog? Eno samo gomazenje črvov, pospraviti te je treba, kdo bo hodil v to dolino! Vse je treba pospraviti, bitja, gozdove, vodo, zrak, povsem.